

ПРОБЛЕМИ ПСИХІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ФАРМАЦЕВТІВ ЗА УМОВ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА. АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ МІЖНАРОДНОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Панфілова Г.Л., Чернуха В.М., Тетерич Н.В, Юрченко Г.М.,

Подгайна М.В., Подколзіна М.В.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

economica@nuph.edu.ua

Резюме. В статті представлені результати аналізу міжнародних досліджень, які проводилися Міжнародною фармацевтичною федерацією з метою оцінки впливу різних факторів на стан ментального здоров'я фармацевтів та внутрішнього благополуччя в колективах аптек. За результатами систематизації даних спеціальної літератури авторами окреслені основні проблеми, які впливають на стан психічного здоров'я фармацевтичних працівників у міжнародній практиці.

Ключові слова: аптека, Міжнародна фармацевтична федерація, психологічне здоров'я, фармацевти, фармацевтична допомога, фармацевтична послуга

Вступ. За умов воєнної агресії з боку сусідньої держави питання психологічної підтримки фармацевтів має велике значення для організації ефективної роботи аптечних закладів в Україні. За даними Міжнародної фармацевтичної федерації (МФФ) приблизно 62,0% фармацевтичних працівників, що працюють у громадських аптеках відчують на собі ефект професійного вигорання або мають інші проблеми з психічним здоров'ям [2,13]. У більшості випадків ці проблеми впливають на психічний стан та фізичне здоров'я фармацевтичних працівників, що має вкрай негативні наслідки на подальше їх спілкування з відвідувачами аптек.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) з метою досягнення показників загального охоплення медичними послугами до 2030 р. в світі не вистачатиме приблизно 18 млн медичних працівників [2,10,13]. Особливо болюче невирішеність цього питання відчувається у країнах, що мають низькі соціально-економічні показники розвитку, а також рівень

доходів населення нижче середнього [8-11]. Вирішення цього питання знаходиться у рамках реалізації Цілей сталого розвитку ВООЗ. Як відомо, однією із найважливіших Цілей сталого розвитку, які були прийняті у 2015 р. на засідання Організації Об'єднаних націй (ООН) є сталий розвиток трудових ресурсів саме у галузі охорони здоров'я [10,12,13]. Задля досягнення зазначеної мети необхідно мати стійкий кадровий потенціал у сфері охорони здоров'я, в т. ч. в системі фармацевтичного забезпечення населення. Зазначений кадровий потенціал повинен бути достатнім за кількістю професійних працівників, а також добре підготовленим та мати ґрунтовні мотивації задля організації надання населенню ефективної медичної та фармацевтичної допомоги за умов існуючого ресурсного забезпечення охорони здоров'я.

З 24.02.2022 р. Україна знаходиться в стані війни, унаслідок агресії з боку сусідньої держави. Нові реалії життя істотно вплинули на всі сфери професійної діяльності, в т. ч. на організацію фармацевтичного забезпечення населення. За умов впровадження воєнного стану роль фармацевтів істотно змінилась, особливо у прифронтових регіонах країни. В деяких містах та населених пунктах, що розташовані у сільській місцевості аптеки стали єдиними закладами охорони здоров'я, які були доступними для населення. Особливий вплив на роботу фармацевтів має державна програма «Доступні ліки», яка потребує концентрації не лише професійних компетенцій під час обслуговування хворих, а й відповідної психологічної підготовки [4-7]. В світлі цього, виглядає актуальним проведення аналізу даних звіту МФФ за напрямком «Workforce sustainability and supporting positive practice in community pharmacy» [13]. Результати аналізу зазначеного звіту дозволяє сформулювати напрямки підвищення психологічної резистентності вітчизняних фармацевтів за умов посилення впливу факторів негативного впливу на стан їх ментального здоров'я.

Мета. Проведення аналізу проблем, які впливають на стан психологічного здоров'я фармацевтичних працівників за даними дослідження, що представлені у звіті ММФ «Workforce sustainability and supporting positive practice in community pharmacy». Слід зазначити, що цей документ представлений у відкритому інформаційному просторі на офіційному сайті ММФ [13].

Методи та матеріали. Використовувалися методи теоретичних досліджень, а саме сторичний, логіко-семантичний, аналітичний, бібліографічний, порівняльний, контент-аналіз тощо.

Об'єктом дослідження було обрано стан психологічного здоров'я фармацевтичних працівників за умов посилення негативного впливу факторів зовнішнього середовища (впровадження воєнного стану, необхідність евакуйовуватися у більш безпечні регіони країни, несприятливий психологічний клімат в суспільстві, фінансово-економічна нестабільність тощо).

Предметом досліджень стали дані звіту ММФ «Workforce sustainability and supporting positive practice in community pharmacy», а також спеціальних літературних джерел з означеної тематики [2,13]. Як свідчать дані звіту про проведене опитування, всього у цьому заході приймали участь 768 фармацевтів, більшість з яких належала до вікової групи від 45-54 років (їх питома вага дорівнювала 26,3%), а також – від 35-44 роки (24,7%). Таким чином, безумовно більшість опитаних фармацевтів (51,0%) належали до найбільш активної, з вікової та професійної точок зору, групи фахівців (у віці від 35 до 54 років). Домінуючі позиції (82,4%) у цьому опитуванні займали фармацевтичні працівники, які працюють в аптечних закладах приватної форми власності (рис. 1.) [13]. Такий розподіл фармацевтичних працівників відповідає наявній ситуації, яка існує на фармацевтичному ринку у світі, а саме за роздрібним його сегментом. У переважній більшості країн ЄС, а також у економічно розвинутих державах на роздрібному сегменті

фармацевтичного ринку домінуючі позиції займають саме аптеки приватної форми власності.

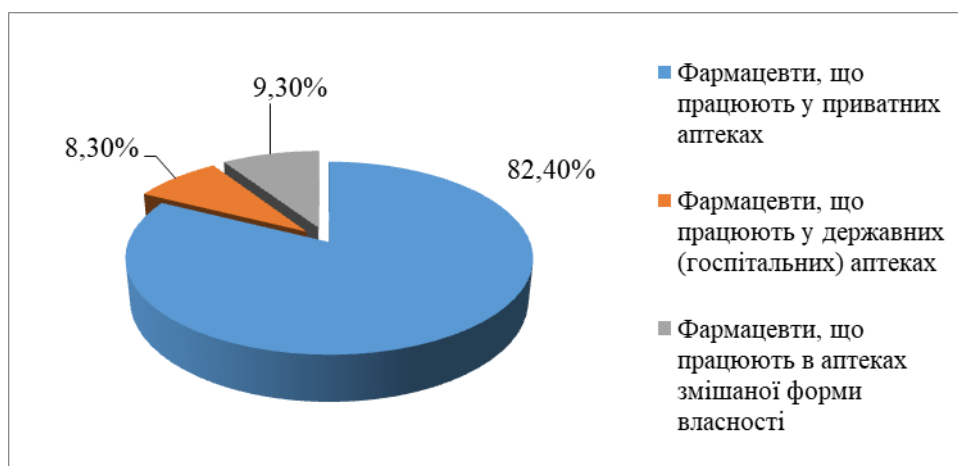


Рис. 1. Аналіз сукупності фармацевтичних працівників, які брали участь в опитуванні за формою власності аптек, де вони працюють

Результати досліджень. За результатами аналізу та систематизації даних спеціальної літератури, в яких висвічуються проблеми адаптації сучасних фармацевтів до впливу негативних факторів зовнішнього середовища на їх психологічний стан можна констатувати про наступне.

В системі охорони здоров'я фармацевти є важливою складовою у процесі забезпечення населення доступною та ефективною фармацевтичною допомогою, а також послугою. У сучасному житті фармацевти стикаються з великою кількістю викликів, які необхідно ефективно вирішувати з використанням цілого спектру інструментарію. В таблиці 1 наведена характеристика і основні проблеми, які повинні бути вирішені на шляху подолання кризи у роботі сучасних фармацевтів за умов посилення негативного впливу факторів зовнішнього середовища. Так, до їх складу слід віднести наступні:

- низький рівень задоволення потреб у кадровому забезпеченні системи фармацевтичного забезпечення населення;

- особливості розвитку системи охорони здоров'я та лабільність її ландшафту в макроекономічному комплексі країни;
- високий ризик розвитку ефекту вигорання та наявність постійного стресу під час виконання своїх професійних обов'язків;
- недостатній для ефективного професійного зростання обсяг фармацевтичної практики;
- відсутність необхідного суспільного визнання роботи фармацевта в системі фармацевтичного забезпечення населення, насамперед їх соціального значення;
- наявність невиправданого високого рівня очікування щодо ролі фармацевта в організації надання населенню фармацевтичної допомоги й послуги за умов посилення тенденцій до комерціалізації фармацевтичного ринку;
- перманентне збільшення трудового навантаження на фармацевтичних працівників, особливо за умов форс-мажорних факторів впливу ;
- хронічний дефіцит допоміжного фармацевтичного персоналу, а також технічного персоналу в аптеках, які отримують невисоку заробітну платню та не мають відповідного суспільного визнання;
- зростання вимог з боку пацієнтів щодо надання ефективних фармацевтичних послуг;
- наявність у більшості країн світу важкого, з адміністративної та організаційно-економічної точок зору регуляторного тягаря у системі фармацевтичного забезпечення населення;
- низький рівень фізичної доступності лікарських засобів (ЛЗ) та медичних виробів (МВ) на фармацевтичному ринку унаслідок їх цінових характеристик [2,13].

Таким чином треба зазначити, що реалізації гуманістичних цілей розвитку державної політики у системі охорони здоров'я неможлива без посилення ролі фармацевтичних працівників. Особливості розвитку охорони здоров'я передбачають впровадження нових форм й методів організації надання фармацевтичної допомоги й послуги, як важливих елементів у сучасній охороні здоров'я.

Таблиця 1

Основні проблеми, які необхідно вирішити на шляху підвищення рівня ефективності роботи фармацевтичних працівників у системі охорони здоров'я за умов негативного впливу факторів зовнішнього середовища

Проблема	Стислий опис проблеми
Низький рівень задоволення потреб у кадровому забезпеченні системи фармацевтичного забезпечення населення	Незважаючи на значну успіхи в організації фармацевтичної освіти у більшості країн світу зараз відмічається нестача кваліфікованого фармацевтичного персоналу. Особливо ця проблема має непередбачувані наслідки для країн з низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Наявність такої тенденції може привести до підвищення рівня професійного навантаження у практикуючих фармацевтів, а також до зниження ефективності й доступності надання фармацевтичної допомоги та послуги. Зазначені проблеми можуть бути пов'язані із проблемами в організації освітнього процесу, а також розміром заробітної платні, яка не відповідає реальним вимогам й потребам фармацевтів у суспільстві.
	Серед галузей макроекономічного комплексу будь-якої країни охорони здоров'я належить до тих, яка

Особливості розвитку системи охорони здоров'я та лабільність її ландшафту в макроекономічному комплексі країни	найшвидше розвивається та рухається вперед, в т. ч. за рахунок активного використання досягнень науки та техніки. Швидкими темпами змінюється перелік медичних технологій, які застосовуються у організації надання медичної та фармацевтичної допомоги хворим, збільшується попит на надання відповідних послуг, відбуваються зміни у політиці відшкодування витрат на ЛЗ, також реімбурсації вартості їх споживання, розвивається фармацевтичний ринок за різними напрямками тощо. За цих умов фармацевти повинні оперативно адаптуватися до цих змін, які постійно відбуваються у зовнішньому середовищі, а також бути у курсі всіх останніх змін, які спостерігаються у своїй практиці, а також у суспільстві в цілому. Особлива увага при цьому повинна приділятися питання уникнення прямого впливу на роботу фармацевтичних працівників факторів комерційного навантаження.
Високий ризик розвитку ефекту вигорання та наявність постійного стресу під час виконання своїх професійних обов'язків	Особливість організації роботи фармацевта полягає у тому, що вони постійно знаходиться у стані значного психологічного та інтелектуального навантаження, а також стресу. Спілкування з хворими людьми додатково створює небезпеку для життя фармацевтів, що було яскраво продемонстровано під час пандемії коронавірусної інфекції у світі. Відносна лабільність розвитку та активна зміна ландшафту системи фармацевтичного забезпечення населення обумовлює відповідні зміни

	у обов'язках фармацевтів. Це може призвести до виникнення постійного стресу різного рівня напруги. Крім цього, необхідність практично кожен день відповідати на своєму робочому місці цілому комплексу вимог призводить до професійного вигорання, а також зниження рівня задоволеності результатами своєї роботи та професійної діяльності в цілому.
Недостатній для ефективного професійного зростання обсяг фармацевтичної практики	У більшості країн, які розвиваються та мають низькі або наближені до низьких значень показники доходів населення сфера діяльності фармацевтів має досить обмежений масштаб. Цей факт може привести до зниження рівня фізичної доступності в організації надання фармацевтичної допомоги та послуги населенню у різних країнах, а також істотно обмежити рівень задоволення їх роботою, а також суттєво обмежити кар'єрні можливості фармацевтичних працівників у перспективі.
Відсутність необхідного суспільного визнання фармацевта в системі організації надання фармацевтичної допомоги та послуги, насамперед їх соціального значення	У різних країнах світу професія фармацевта ототожнюється суто з комерційної діяльністю. За цих умов фармацевти не завжди отримують те очікуване та бажане суспільне визнання свого внеску в організацію ефективної роботи сфери охорони здоров'я. Це призводить до зниження мотивації, а також рівня задоволення роботою у фармацевтичних працівників. За цих умов необхідно активно просувати у суспільстві думку про важливість соціального значення роботи

	фармацевта, як високопрофесійного спеціаліста в охороні здоров'я.
Наявність невинуватеного високого рівня очікування щодо ролі фармацевта в організації надання населенню фармацевтичної допомоги й послуги за умов посилення тенденцій до комерціалізації фармацевтичного ринку	В навчальних програмах, які представлені у більшості університетських програм майбутніх фармацевтів готують до поступового розширення їхньої ролі з більшим акцентом на організацію надання новітніх послуг та більшою орієнтацією на потреби пацієнта. На жаль, як відмічають фахівці, у більшості випадків, реалії фармацевтичного ринку виглядають дещо по іншому. Відсутність сталої суспільної відповіді на реальний внесок фармацевтів в організацію охорони здоров'я призводить до того, що фармацевти, особливо у країнах з низьким соціально-економічним розвитком, не мають певної мотивації на організацію більш ефективної професійної діяльності.
Перманентне збільшення трудового навантаження на фармацевтичних працівників, особливо за умов форс-мажорних факторів впливу	Фармацевти в громадських (нелікарняних) аптеках можуть відповідати за обслуговування хворих з необхідністю обробки великої кількості рецептів. Крім цього, вони повинні надавати послуги в широкому спектрі. Вимоги щодо ефективності організації фармацевтичної діяльності та необхідність підвищення продуктивності праці можуть підвищувати тиск на фармацевтичних працівників в аптеках. У кінцевому значенні, це може призвести до подовження тривалості робочого дня, підвищеного рівня фізичного та психологічного навантаження та відсутності/обмеженості часу на

	перерву та відпочинок фармацевтичних працівників.
Хронічний дефіцит допоміжного фармацевтичного персоналу, а також технічного персоналу в аптеках, які отримують невисоку заробітну платню та не мають відповідного суспільного визнання	Фармацевтичні працівники можуть працювати в аптеках з недоукомплектованим штатом або не мати доступу до достатньої кількості допоміжного персоналу, зокрема асистентів фармацевта/фармацевтів-техніків. В свою чергу, це може привести до підвищення робочого навантаження на фармацевтів, а також розпорошувати їх увагу на малозначущі завдання й впливати на надання ефективної фармацевтичної допомоги, а також послуги, в т. ч. опіки.
Зростання вимог з боку пацієнтів щодо надання ефективних фармацевтичних послуг	В умовах підвищення рівня соціальних очікувань з боку суспільства до фармацевтів, ці працівники можуть зіткнутися з високим рівнем попиту з боку пацієнтів, що очікують негайної та персоналізованої уваги (у вигляді фармацевтичної послуги) окремо до кожного відвідувача аптеки. В наслідок чого, може виникнути стрес, а також психологічне виснаження, вигорання у фармацевтичних працівників. У разі обмеженого ресурсного забезпечення системи охорони здоров'я це може мати важкі наслідки. Відсутність фізичного та зручного доступу пацієнтів до рецептів також може зумовити невдоволення у пацієнтів, особливо, коли вони потребують негайного рішення своїх проблем, які у більшості випадків можна вирішити лише за межами відповідальності фармацевтів.
	Фармацевтичний ринок належить до найбільш

Наявність у більшості країн світу важкого, з адміністративної та організаційно-економічної точок зору регуляторного тягаря у системі фармацевтичного забезпечення населення	урегульованих з позиції дотримання відповідних норм й вимог. Це обумовлено складністю його функціонування та особливостями ЛЗ, як соціально значущого виду товару. В організації роботи аптеки повинні дотримуватися певних вимог, які представлені у відповідній законодавчій та нормативно-правовій базі. Зазначена база стрімко розвивається та змінюється. Все це може викликати додатковий стрес та віднімає дуже багато уваги у фармацевтичних працівників під виконання ними своїх професійних обов'язків.
Низький рівень фізичної доступності ЛЗ та МВ на фармацевтичному ринку унаслідок їх цінових характеристик	З тимчасовою відсутністю деяких товарів стикаються навіть у країнах з високим рівнем доходу [8,10,11]. Під час пандемії COVID-19 це явище стало більш поширеним, оскільки виник дефіцит певних ЛЗ та інших товарів першої необхідності, таких як маски, термометри, дезінфекційні засоби для рук тощо. Це вплинуло на пацієнтів та ланцюги постачання ліків і МВ в аптеки, створюючи додаткове навантаження на фармацевтів та аптеки.

Важливе значення у організації ефективної роботи аптек є створення сприятливого мікроклімату в колективах, в т. ч. під час здійснення ними своїх професійних обов'язків. Це набуває особливої актуальності за умов впровадження воєнного стану в країні, коли більшість людей знаходиться в стані постійного стресу та психоемоційного напруження.

Як свідчать дані «Workforce sustainability and supporting positive practice in community pharmacy» в середньому, фармацевти відпрацьовують в аптеці

понад 40 годин на тиждень [13]. В ході проведеного ММФ соціологічного опитування безумовна більшість респондентів висловила думку про досить високий ступінь впевненості в рівні своїх професійних компетентностей. Так, 85,9% фармацевтів відмітили такі опції у відповідях, як «Дуже компетентний» або «Компетентний». В свою чергу, показник «Достатньо компетентний» відмітили 4,8%, а 3,9% відзначили, що вони нейтрально відносять до оцінки рівня своєї компетентності.

Слід зазначити, що значна частка (42,58%) опитаних фармацевтів відповіла, що значний вплив на формування умов їх робочого середовища має необхідність постійно виконувати поточні справи. На другі позиції за кількістю відмічених позицій займав варіант відповіді «Відданість своєї ролі на робочому місці» (42,45% респондентів). Необхідність постійно виконувати поточні справи, на думку опитаних, має велике значення у формуванні негативного тиску на виконання ними професійних обов'язків під час обслуговування клієнтів аптеки. Достатньо велика кількість відповідей припадала на такі фактори впливу, як робоче навантаження, кількість годин роботи, очікування споживачів, баланс між роботою та особистим життям [2,13]. Цікавим, з психологічної точки зору є той факт, що найменшу кількість відповідей мав варіант «Поточний рівень заробітної платні». Зазначений варіант відповіді відмітило 21,48% респондентів. Таким чином, кожен п'ятий фармацевт погоджується з думкою, що рівень поточної заробітної платні впливає на стан робочого середовища, яке формується під час обслуговування клієнтів аптеки.

Більш активну позицію фармацевти зайняли при визначенні факторів позитивного впливу на стан психічного здоров'я та внутрішнього благополуччя у колективі аптек. Так, за думкою фармацевтів найважливіший вплив на їх ментальне здоров'я та стан внутрішнього благополуччя у колективі має збереження балансу між роботою та особистим життям (335 опитаних або 43,62%), «Продуманий графік роботи» (248 опитаних або

32,29%) та «Належне укомплектування штату» (240 опитаних або 31,25%) [2,13].

Важливе значення в організації сприятливих умов праці фармацевтичних працівників має також – «Співпраця та колегіальність» (226 опитаних або 29,43%) та «Підтримка з боку колег або керівництва» (226 опитаних або 29,43% відповідно). В свою чергу, найменшу кількість відповідей мав варіант «Захищений час для навчання» (135 відповідей або 17,58%) та «Нічого із перерахованого вище» (126 респондентів або 16,41%).

Результати обробки даних стосовно оцінки негативного впливу на ментальне здоров'я та внутрішнього благополуччя у колективах аптек дали змогу окреслити найважливіші фактори, а саме «Недостотне укомплектування штату» (371 опитаний або 48,31%), «Довгий робочий день» (363 респондентів або 47,27%), «Відсутність балансу між роботою та особистим життям» (358 опитаних або 46,62%). В свою чергу, найнижчі показники мали такі варіанти відповідей, як «Дискримінація на робочому місці» (53 фармацевтів або 6,90%) та «Нічого із перерахованого вище» (39 фармацевтів або 5,08% від їх загальної кількості).

На останнє респондентами було запропоновано оцінити стан свого ментального здоров'я та внутрішнього благополуччя в цілому. Результати обробки даних опитування по цьому запитанню наведені на рис. 2.

Як бачимо за даними цього рисунку більшість опитаних, а саме 31,0% оцінює свій стан, як «Добрий», а 15,0% – «Дуже добрий». При цьому, 16,60% відмітили, що вони відчують себе «Погано», а 4,40% – «Дуже погано». Таким чином можна стверджувати, що загальна питома вага (%) тих фармацевтів, які вважають свій стан, як «Добрий» та дуже «Дуже добрий» дорівнювала 46,0%, а «Поганий» та «Дуже погано» – 21,0%. Тобто, в цілому треба визначити, що у більшості випадків фармацевти відчують себе добре у ментальному значенні.

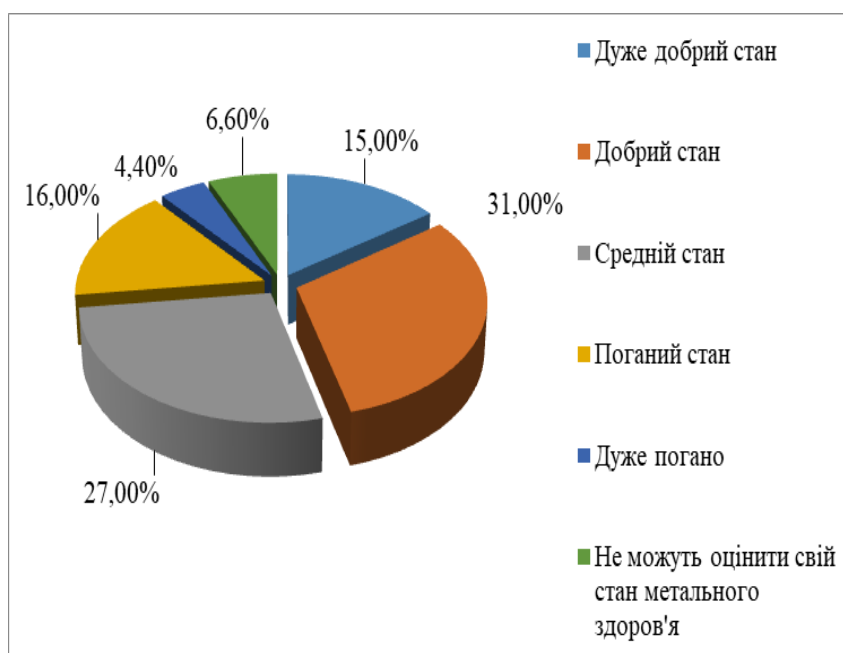


Рис. 2. Результати оцінки стану свого ментального здоров'я фармацевтичними працівниками [13]

Підсумовуючи результати проведених досліджень можна стверджувати, що стан ментального здоров'я залежить від різних факторів впливу зовнішнього середовища, а також й тих внутрішніх факторів, які пов'язані з лабільністю психічного стану працівників. З метою підвищення рівня стабільності ментального стану фармацевтичних працівників, особливо за умов воєнного стану необхідно, щоб керівництво аптеки оцінювала та постійно здійснювала моніторинг показників, як дозволяють оцінити стан мікроклімату в колективі.

Необхідно також впроваджувати різні заходи, які спрямовані на досягнення фармацевтами високих професійних здобутків, в т. ч. за рахунок долучення їх до різних освітніх програма та проєктів. Наразі є досить актуальними питання долучення фармацевтичних працівників до реалізації різних гуманітарних проєктів, в т. ч. тих, які знаходяться під патронатом міжнародних фондів та організацій, що почали свою працю в Україні з

24.02.2022 року. Досвід такої міжнародної співпраці можна буде у подальшому активно використовувати в організацій роботі фармацевтів.

Висновки

1. За умов активного розвитку фармацевтичного ринку, а також посилення вимог суспільства до ефективності надання фармацевтичної допомоги та послуги населенню роль фармацевтичних працівників в системі охорони здоров'я постійно змінюється.
2. Доведено, що для вирішення комплексу проблем, які пов'язані з організацією надання населенню ефективної фармацевтичної допомоги й послуги необхідно вирішити цілий комплекс проблем. У більшості випадків, ці проблеми не пов'язані з особистими характеристиками фармацевтів, а обумовлені впливом різних факторів зовнішнього середовища, в т. ч. тих, що мають негативний вплив.
3. Задля організації ефективної роботи фармацевтичних працівників необхідно якомога активніше впливати на процеси, які пов'язані з впливом зовнішнього середовища на роботу аптекних закладів.
4. За даними аналізу даних спеціальної літератури нами визначені основні проблеми у роботі сучасних фармацевтів в системі охорони здоров'я. До факторів, які найбільше впливають на формування робочої та ментально спокійної ситуації на робочому місці під час виконання фармацевтами своїх професійних обов'язків можна віднести – необхідність виконання поточних справ (327 респондентів або 42,58%), відданість своєї ролі на робочому місці (326 опитаних або 42,45%).
5. За результатами обробки даних опитування фармацевтів з приводу оцінки факторів, які позитивно впливають на ментальний стан здоров'я можна віднести, насамперед, такі як: збереження балансу між роботою та особистим життям (335 опитаних – 43,62%); продуманий графік роботи (248 респондентів – 32,29%); належне укомплектування штату (240 опитаних – 31,25%).

6. Дослідження результатів опитування фармацевтів, яке представлено у відкритому інформаційному просторі МФФ дає змогу стверджувати, що найвищий негативний вплив на стан ментального благополуччя фахівців можуть мати: недостатнє укомплектування штату (371 опитаний – 48,31%); довгий робочий день (363 респондентів – 47,27%); відсутність балансу між роботою та особистим життям (358 опитаних – 46,62%). При цьому, найменший вплив на ментальний стан здоров'я опитаних респондентів мала, на думку опитаних, дискримінація на робочому місці (53 фармацевтів – 6,90%).

7. Систематизуючи результати аналізу даних, які представлені у спеціальній літературі та присвячені організації умов праці фармацевтів, які сприяють збереженню їх ментального здоров'я можна стверджувати про наступне. Покращення умов праці фармацевтичних працівників є важливою передумовою у формуванні сприятливих умов задля підвищення рівня ефективності надання клієнтам аптеки фармацевтичної допомоги та послуги у відповідності до норм й вимог «Належних умов аптечної практики».

Література

1. Дмитрик К. Аптеки Європи: вимоги, умови праці. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. 7 серпня, № 30/31 (1401/1402). URL: <https://www.apteka.ua/article/670823> (дата звернення: 29.01.2024).
2. Дмитрик К. Про збереження кадрового потенціалу: як поточні виклики впливають на психічне здоров'я та благополуччя фармацевтів. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 43 (1414) 6 листопада. URL: <https://www.apteka.ua/article/678892> (дата звернення: 09.01.2024).
3. Консультація фармацевта: чи має така послуга оплачуватися? *Щотижневик «Аптека»*. 2023. 20 листопада, № 45 (1416). URL: <https://www.apteka.ua/article/679555> (дата звернення: 12.02.2024).

4. Національна служба охорони здоров'я. Е-дані. Аналітичні панелі (Дашборди). URL: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard> (дата звернення: 20.02.2024).
5. Програма реімбурсації продовжує розвиватися *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 34 (1405). URL: <https://www.apteka.ua/article/672246> (дата звернення: 17.02.2024).
6. Програма реімбурсації: підсумки 2022 р. та розвиток під час війни. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 08 (1379). URL: <https://www.apteka.ua/article/659225> (дата звернення: 09.02.2024).
7. Програма реімбурсації: реалізація у 2022 р. та плани на 2023 р. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 33/34 (1354/1355). URL: <https://www.apteka.ua/article/648103> (дата звернення: 08.02.2024).
8. Bansal D., Purohit V.K. Accessibility and use of Essential Medicines in Health care: current progress and challenges in India. *J Pharmacol Pharmacother*. 2013. №4(1). P. 13–19.
9. Bruno O., Nyanchoka O.A., Ondieki M.C., Nyabayo M.J. Pharmaceutical care & health systems availability of Essential Medicines and supplies during the dual pull-push system of drugs acquisition in Kaliro District, Uganda. *J Pharm Care Heal Syst*. 2015. P. 1–5.
10. Cameron A., Ewen M., Ball D., Laing R. Medicine prices, availability, and affordability in 36 developing and middle-income countries: a secondary analysis. *Lancet*. 2008. №373. P. 1–22.
11. Challenges to the Availability and Affordability of Essential Medicines in African Countries: A Scoping Review. [Aderaw Yenet](#), [Getinet Nibret](#), [Bantayehu Addis Tegegne](#) et al., *Clinicoecon Outcomes Res*. 2023, 15, P. 443–458. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10276598/> (Date of access: 28.01.2024).

12. The availability and affordability of selected essential medicines for chronic diseases in six low- and middle-income countries / Mendis S, Fukino K, Cameron A, Laing R, Filipe A, Khatib O. // *Lancet*. 2017. №85(4). P. 279–288.
13. Workforce sustainability and supporting positive practice in community pharmacy. An international report by the FIP Community Pharmacy Section. 2023 International Pharmaceutical Federation. URL: <https://www.fip.org/file/5641> (Date of access: 28.01.2024).

Summary. The article presents the results of the analysis of international studies conducted by the International Pharmaceutical Federation to assess the impact of various factors on the state of mental health of pharmacists and internal well-being in pharmacy teams. According to the results of the systematization of data from the special literature, the authors outline the main problems that affect the state of mental health of pharmaceutical workers in international practice.

Key words: *pharmacy, International Pharmaceutical Federation, psychological health, pharmacists, pharmaceutical assistance, pharmaceutical service*